

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק שני

סוגיה ו: במה מערבים

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונית ללא הגהה

סוגיה ו: במה מערבים

רקע

נחלקו בית הלל ובית שמאי במה מערבים, נחלקו תנאים במה נחלקו בית הלל ובית שמאי, ונחלקו הראשונים בפסק ההלכה.

מקורות

- א. גמ' טו: "יום טוב שחל להיות ערב שבת... לערובי תבשילין מן התורה"
 טז. "עושה אדם תבשיל מערב יום טוב... ואם צלאן נכרי סומך עליהם משום ערובי תבשילין"
 יז: "דתניא חנניה אומר... כתנא דידן ואליאבא דב"ה"
 ב. תוס' יז: ד"ה אמר
 ר"ן י. ד"ה אמר רבא
 רא"ש סי' יא
 רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ו הל' ג-ד
 ג. שו"ע סי' תקכז סע' ב, ד-ו ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק ו-ז, יח]

הסבר הסוגיה

אמר רבי אלעזר אין אופין אלא על האפוי ואין מבשילין אלא על המבושל מכאן
 סמכו חכמים לערובי תבשילין מן התורה. [ברייתא טו:]

במשנה ובשתי ברייתות נחלקו התנאים במה מערבים לדעת בית הלל ולדעת בית שמאי:
 במשנתנו [טו:] נאמר שלדעת בית הלל מערבים בתבשיל אחד, ולדעת בית שמאי מערבים בשני תבשילים, אבל מודים בית שמאי שדג המטוגן בביצה מוגדר כשני תבשילים.
 בברייתא [יז:] אומר רבי שמעון בן אלעזר, שגם לבית הלל צריך שני תבשילים, בית הלל סוברים שדג מטוגן בביצה מוגדר כשני תבשילים, ובית שמאי סוברים שהוא תבשיל אחד.
 לרבי חנינא [יז:] שיטה שלישית. לדעתו בית שמאי מתירים לבשל רק אם עירב בתבשיל, ומתירים לאפות רק אם עירב בפת, ומתירים להטמין רק אם היו לו חמין טמונים מערב יום טוב. בית הלל חולקים ולדעתם "מערב בתבשיל אחד ועושה בו כל צרכו".
 הרי"ף [י. באלפס] והרמב"ם [פ"ו הל' א, ג] פוסקים כבית הלל אליבא דמשנתנו, ומספיק תבשיל אחד כדי לערב. הם פוסקים כלישנא בתרא של הגמ' בדף טז. שמותר לערב רק בדבר שמלפת את הפת, ולכן אין מערבים לא בפת ולא בדייסה.
 רבינו תם [יז: ד"ה אמר] חולק על פסק הרי"ף והרמב"ם, מפני דברי רבי אלעזר "שאין אופין אלא על האפוי ואין מבשילין אלא על המבושל", משמע שתבשיל מתיר בישול בלבד, וצריכים גם דבר אפוי להתיר אפיייה. לדעת רבינו תם מחלוקת התנאים הם רק בגדר

התבשיל, אבל כולי עלמא מודים, שבנוסף לתבשיל זקוקים גם לדבר אפוי. הרי"ף והרמב"ם חולקים על רבינו תם וגורסים בכרייתא "רבי אליעזר" ולא "רבי אלעזר", ולדעתם רבי אליעזר מבית שמאי ואין הלכה כוותיה.

שיטת רבינו תם מבוססת על שתי הנחות:

א. עירוב תבשילין אינו היכר בעלמא, אלא תחילת בישול. אסור לבשל בתחילה מיום טוב לשבת, אבל אם התחיל לבשל לשבת בערב יום טוב מותר להמשיך ולבשל ביום טוב.

ב. אפיה ובישול הן שתי קטגוריות שונות, ולכן מותר להמשיך לאפות ביום טוב רק אם התחיל את האפיה בערב יום טוב, ומותר להמשיך ולבשל ביום טוב רק אם התחיל את הבישול בערב יום טוב.

הרי"ף והרמב"ם יכולים לחלוק על כל אחת מההנחות הללו. הם יכולים לסבור שדי בתבשיל בלבד מפני שעירוב תבשילין מהוה היכר, ולהיכר די בתבשיל אחד. הם יכולים לסבור שעירוב תבשילין מהוה תחילת בישול, ומספיק תבשיל אחד כיוון שאפיה כלולה בבישול, ושניהם מהווים קטגוריה אחת [הרא"ש (ס' יא) מפרש כאפשרות השניה, מהר"ן (י' באלפס ד"ה אמר רבא) משמע קצת כאפשרות הראשונה].

לדעת רבינו תם עירוב מורכב משני עירובין שונים, מערבים בפת לאפיה ומערבים בתבשיל לבישול. אם עירב בתבשיל בלבד, מותר לו לבשל ולא לאפות, אם עירב בפת בלבד, מותר לו לאפות ולא לבשל.

נשאלת השאלה מה הדין לשיטת הרי"ף באדם שעירב בפת בלבד, האם הוא נאסר בבישול ומותר באפיה או שהוא נאסר גם באפיה. נראה שהתשובה לשאלה זו תלויה בשתי ההבנות בשיטת הרי"ף. אם הרי"ף סובר שעירוב מהוה היכר, חכמים תיקנו שפת אינה מהוה היכר, ולכן למערב בפת אסורה אפילו אפייה. אם הרי"ף סובר שעירוב תחילת בישול, ואפיה ובישול מהווים קטגוריה אחת, ודי בתבשיל אחד לשניהם, ניתן לומר שעירוב בפת אינו מועיל לתבשיל אבל מועיל לאפיה [עיין שער הציון סי' תקכז אות יח המביא את דעת שבולי הלקט שעירוב בפת מועיל לאפיה אף לשיטת הרי"ף].

סיכום

הרי"ף והרמב"ם פוסקים שעושים עירוב תבשילין עם תבשיל אחד בלבד. רבינו תם סובר שצריך לערב גם בפת, עירוב בפת לאפיה ובתבשיל לבישול. רבינו תם סובר שמותר למערב בפת בלבד לאפות, שיטת הרי"ף והרמב"ם במערב בפת בלבד, תלויה בהבנת שיטתם. אם עירוב מהוה היכר, אסור לו לאפות, ואם עירוב מהוה תחילת בישול, יכול להיות שמותר לו לאפות.

הלכה

השו"ע [סי' תקכז סע' ב] פוסק לכתחילה כשיטת רבינו תם שצריך לעשות עירוב תבשילין מפת ותבשיל, אבל כיוון שעיקר הדין כרי"ף והרמב"ם, אם עירב בתבשיל בלבד יצא ידי חובתו. המשנה ברורה [סק"ז] פוסק שעירוב בפת בלבד אינו מועיל אף לאפיה.

השו"ע [סע' ה] פוסק שמותר לאפות בכל תבשיל שמלפתים בו את הפת, אפילו בתפוחים מבושלים שניתן לאוכלם חיים. המשנה ברורה [סקי"ח] מדגיש, שניתן לערב בתפוחים מבושלים רק במקום שרגילים ללפת בהם את הפת.